

TAL ON METALL SEES

Metallinimede päritolust

Huno Rätsep

Tartu ülikooli emeritprofessor

Tavakeeles on tuntumad kümnekond metallisõna. Keemias küünib ainuüksi lihtainetest metallide nimetuste hulk üheksakümne lähedale. Võõrsõna *metall* tuli meie igapäevakeelde kirjasõna kaudu ja küllaltki hilja. Oskar Luts on kirjeldanud, kuidas see jõudis Paunvere koolipoiste keelepruuki:

Joosep Toots Talile: „Metallist – see on must puu. Niisugune puu, mida noaga ei saa lõigata. Kui indiaanlased sellest omale vibusid teevad, siis panevad nad metalli vormi sisse ja põletavad takud ümberringi ära. Saad aru – põletavad: noaga lõigata ei saa.”

Ja Arno Tali: „Ah tõesti? Vaat niisugune puutükk on meie tagakambris kapi otsas. Vanaema ütles, et see olevat kivi, aga nüüd ma tean: see on metall.” Kentuki Lõvi silmad venisid toobripõhja suuruseks.

Nähtavasti esimest korda on kasutanud seda sõna eesti kirjakeeles Otto Wilhelm Masing 1821. aastal oma „Marahwa Näddala-Lehhes”: „Kuld, hõbbe, wask, raud, tinna ja nende sarnatsed maast kaewatawad asjad, selle ühhe nimme alla kogutakse, neid m e t a l öeldakse ollewad.” (lk 18)

Masing laenas selle sõna muidugi saksa keelest, kus *Metall* oli tarvilusel juba alates 14. sajandist. Saksa keelde võeti sõna ladina keelest ja ladina *metallum*, mis tähendas lisaks ka maaki, mineraali, kaevandust, pärines omakorda kreeka sõnast *métallon* ‘metall, kaevandus; kivi-murd, maagisoon’. Niisiis on meil tegemist tüüpilise kreeka-rooma kultuurisõnaga.

Haavad vaskeda valavad

Vanim metallinimetus eesti keeles on VASK, kuigi meil pole olnud vasekaevandusi ega maapõues kättesaadavat vasemaaki. Tõsi, Soomes on vasekaevandusi, ent need on rajatud alles viimastel sajanditel. Arheoloogid kinnitavad aga, et vasest relvi ja ehteid valmistati Lähis-Idas juba 8000 aastat tagasi. Iraagi põhjaosast on leitud isegi 10 000 aasta vanuseid vaskehteid.

Niisiis, sõna *vask* pidi koos vaskesemetega jõudma meile sealt, kus vaske tunti. Ta esineb kõigis läänemeresoome keeltes (liivi, lüüdi *vašk*, soome, isuri, karjala *vaski*, vadja *vahtši* ja eesti, vepsa *vašk*) ning pidi olema olema juba nende keelte eelkäijas ühises läänemeresoome algkeeles.

Ent sellele sõnale on leitud vasteid ka kaugemais uurali (s.o soome-ugri ja samojeedi) keeltes (põhjalapi *vaiki*, mordva *viškä*, mari *waž*, udmurdi *-veš*, komi *-iš*, mansi *-küš*, *-wəs*, *-wəš*; handi *wāχ*, *ōχ*, ungari *vas*, neenetsi *héše*, eenetsi *bese*, nganassaani *bása*, selkupi *kwez*, kamassi *héše*, motori *baze*), kuid esialgse tähenduse 'vask' on säilitanud neist ainult lapi keel, mujal on tähenduseks 'raud', mari keeles 'malm' ja mordva keeltes 'traat, (messing) kett'.

Udmurdi, komi ja mansi keeles sõna iseseisvalt ei esine, vaid üksnes liitsõna järelolisena, moodustades uusi metallinimetusi, näiteks udmurdi *az-veš* 'hõbe', *uzveš* 'tina', mansi *ät-küš* 'hõbe', aga *at-wəs* 'plii'. Sarnane sõna on ka ungari *ezüst* 'hõbe', mida on peetud varaseks laenuks permi keeltest. Ilmselt on neis keeltes *vask*-sõnal olnud üldisem tähendus.

Sugulaskeelte andmete alusel võib väita, et *vask* oli olemas juba soome-ugri ja samojeedi keelte eellases uurali algkeeles. Häälikuajaloo kindlaks tehtud häälikuvastavusi ja -muutusi arvestades peetakse selle sõna esialgseks kujuks **wäškä*, kusjuures see tähendas vaske, vahest ka metalli üldse.

Vase uurali päritolu on õhutanud keeleteadlasi otsima sõnale laenuallikat. Midagi tõepärast pole seni leitud. Analüüsimisel on olnud Kesk-Aasias kuni 6. sajandini kõneldud tohaari keele kullanimetus *wäs*, *yasa*, ent viimastel andmetel on see laen samojeedi keeltest. Häälikuliselt sarnane paistab ka armeenia *oski* 'kuld', see sõna on laenatud lõuna poolt (vrd hurri *uški*, sumeri *guškin*). Pealegi on tegemist ikkagi kulla, mitte vase nimetusega.

Viimasel ajal on üha rohkem räägitud sellest, et Läänemere idakaldal elanud hõimud kõnelesid tänapäeval tundmatuid keeli, millele

on antud ka üldnimetus *paleoeuroopa keeled* (Paul Ariste kõneles 1970-ndatel protoeuroopa keeltest) ja et vähemalt 3–4 aastatuhandet enne Kristust toimus siin keelevahetus, mindi üle soome-ugri keelele, mis oli jõudnud siia ida poolt tulnud inimestega. On rõhutatud, et rahva päritolu ja keele päritolu ei pruugi üheselt kokku langeda. Selle keelevahetusega võis jõuda siinamaile ka *vask*.

Teise aastatuhande keskel enne Kristust algas Läänemeremail pronksiaeg, kus valitsevaks metalliks oli pronks, mis teatavasti on vase ja tina sulam. Uus metall sai endale ilmselt nimeks *vask* (nõnda nimetavad tänaseni pronksi soomlased). Eesti PRONKS on hiline saksa laen, tõenäoliselt alles 19. sajandist. Saksa *Bronze* laenus 16. sajandil prantsuse keelest ning prantsuse *bronze* saadi itaalia *bronzo*'st, mille eelkäijaks olid keskladina *bronzium*, hilisladina *aes brundisium* 'Brindisi vask'. Brindisi on sadamalinn Lõuna-Itaalias, Rooma koloonia *Brundisium*, mis oli tähtis suhtlemisel idamaadega. Tähelepanu on siiski juhitud sellele, et pärsia keeles on 'vask' *birindz*, *pirindz*.

Lepad tilguvad tinada

Pronksi teine oluline komponent on inglistina. Rahvakeel ei tee sageli vahet inglistina ja seatina vahel, nimetades mõlemaid *tinaks*, kuigi tegemist on kahe erineva lihtainega, kusjuures seatina on mürgine.

Sõna TINA tuli meile Skandinaavia germaanlastelt koos vastava metalli inglistinaga. Laen on võrdlemisi varajane, sest sõna kohtame enam-vähem samasugusena kõigis läänemeresoome keeltes. Laenu vahetuks allikaks oli germaani algkeel, kus olnud samuti **tina-* (võrdle saksa *Zinn*, rootsi *tinn*, vanainglise *tin*), germaani sõna päritolu ei teata. Inglise jaoks hakati metalli kutsuma seepärast, et tollal saadi seda eeskätt Inglismaalt.

17. sajandi algul rääkis Georg Müller ühes jutluses tinastest vaagnatest, mis majadest välja tuakse. Nõud polnud inglistinast, vaid tema paarilisest seatinast ehk pliist. PLII on eesti keeles alamsaksa laen (keskalamsaksa *blī(g)*). Ka selle sõna algupära pole üheselt selge, arvatakse, et see on germaani algkeelde laenatud tundmatust keelest, kust nähtavasti pärineb ka ladina *plumbum* (sellest sai saksa keele vahendusel eesti *hambaplomm*).

Kui *plii* tundub paljudele veel võõrapärasena, siis PLIIATS on juba peaaegu oma sõna. 17. sajandil avastati Inglismaal Cumberlandis grafiidimaardla, mis sisaldas nii peent grafiiti, et selle tükikesega võis

isegi kirjutada. Leitud peeti pliimaagiks ja nimetati valgeks pliiks. Alles 18. sajandi lõpupoole selgus, et tegemist on hoopis mittemetalliga, süsiniku teisendi – grafiidiga.

Päris pliiatseid hakati sellest valmistama 18. sajandi lõpul. Eesti keelde sugenes selle kirjutusvahendi nimetus 19. sajandil ja esialgu üpris mitmel kujul. Wiedemanni sõnaraamatust leiame neid hea hulga: *pliivis*, *pliiivit*, *pliiivits*, *pleiats*, *pleiats-pulk*, *pleiveis*, *plii-pulk*, *pliiast*, *pliiats*, *pliiats-pulk*, *pliierts*, *pliiveder*, *pleiveder*, *pleistihvt*, *pleistik*. Sellest sõnahulgast valis Eesti Kirjanduse Seltsi keeleteoimkond J. Tammemäe juhtimisel eelmise aastasaja teisel kümnendil välja eesti kirjakeele tarvis laiemalt tuttavaks saanud variandi *pliiats* ja fikseeris selle otsuse „Eesti õigekirjutuse-sõnaraamatus” (1918). Võistlevaks teisendiks oli idamurdele ja lõunaeesti murretele omane *pleiats*. Teiste variantide levik tollastes murretes oli piiratum, näiteks Hiiumaal *pliiipulk*, lääne- ja mulgi murdes *pleistik*, *leistik*, *pleistük*.

Niisugune vormikirevus pole saadud ühest lähtesõnast. Allikaid on mitmeid. Vaatame nende teisendite saamislugu natuke lähemalt. *Pleiveis* pärineb kirjutamiseks sobiva grafiidi saksa nimetusest *Bleiweiß* ‘pliivalge’. *Pleistihvti*, *pliiipulga* ja *pleisspulga* lähteks on saksa *Bleistift* ‘pliiipulk’. Peetagu veel silmas, et *ei*-diftongiga sõnad on ülemsaksapärasead, pika *i*-ga sõnad aga alamsaksa-, baltisaksa- või ka rootsimõjulised (näiteks alamsaksa keeles on *Blijstikken*, millele on lähedane meie murrete *pleistik*). *Pleihveder* pärineb saksa vananenud liitsõnast *Bleifeder* ‘pliiisulg’. Rootsi päritolu on *pliierts* (rootsi *blyerts*). Sõnakujud *pleiats*, *pliiats*, *pliiast* on häälikuliselt kõige lähemal rootsi sõnale. Võõrapärane *-erts* mugandati eestipäraseks, asendades selle vahendit tähistava liitega *-ts*. Muide, soomlaste *lyijykynä* tõlgituna ‘pliiisulg’ on moodustatud rootsi *blypenna* eeskujul.

Seatina plii nimetusena on tõlkelaen, mille kaugemaks allikaks on inglise *pig of lead* ‘lame, pikergune pliiütükk’; inglise keeles tähendab *pig* nii siga, noort siga kui ka metallikänku, metalliplaati. Inglise keelest pärineb ka vene sama tähendusega *свинка*. Senistel andmetel *свинец* ‘plii’ näikse olevat teist algupära ja on hiljem seostatud eelmise sõnaga.

Kuused kuldada kumavad

Tegelikult on meie rahvalauludes parallelismisarjades KULD ikkagi esimesel kohal, sest seda on peetud kõige väärtuslikumaks ja kõige raskemini omandatavaks metalliks. Sõna ise pärineb germaanlastelt.

Lähteks on alggermaani *gulpa, mis olevat esialgu tähendanud kollast. Sõna on omane germaani keeltele: saksa *Gold*, hollandi *goud*, inglise *gold*, vanapõhja *gull*, gooti *gulþ*, kuid oli juba olemas indoeuroopa algkeeles, viimasest lähtuvad ka vene *золото* ja läti *zelts*. Et esialgne sõnajuur *ghel- tähendas kollast, siis on kaugemad sugulased ka saksa *gelb*, hollandi *geel*, inglise *yellow*, vene *зеленый* ‘roheline’, *желтый* ‘kollane’, kreeka *chlōrós* ‘heleroheline’ (kust on pärit tuntud võõrsõnad *kloor*, *klorofüll*). Sõna laenati läänemeresoome algkeelde kujul *kulta ja ta on tuntud kõigis läänemeresoome keeltes.

On silmanähtav, et eelneva sõnaperega peaks olema seotud ka eesti *kollane* ja *kold*. Kuid need ei ole laenatud üle mere naabritelt, vaid lõuna poolt balti hõimude keelest.

Kollane on varem olnud kujul *koldne*, mis omakorda pärineb läänemeresoome algkeele vormist *keltainen ja on *inen*-liiteline tule-tis sõnast *kelta, mis laenati balti algkeele sõnast *geltā (leedu *geltà* ‘kollane värv, kollatõbi’, *geltas* ‘kollane’; läti *dzeltains* ‘sama’). Taime-nimetus *kold* tulenes sellest, et koldasid kasutati värvainena, vrd läti *dzelta* ‘karukold’.

Haned haljasta hõbedat

Teine väärismetalli nimetus HÕBE pole laensõna, vaid senistel and-metel oma sõna, mis esialgu ei tähendanudki metalli, vaid omadust „pehme”. Ilmselt eristati seda metalli pronksist tema pehmuse alusel. Läänemeresoome algkeele *hopeda on tüüpilise omadussõnaliitega -eda. Sõna on tuntud kõigis läänemeresoome keeltes ja ka lapi keeles (*suopēs*). Vana tähendus ‘pehme’ on säilinud veel vepsas ja lapi.

Kuigi hõbedat tunti juba 5000 aastat tagasi Lähis-Idas, Hiinas, Egiptuses, jõudsid hõbeehted muistsete eestlasteni alates 5. sajandist pärast Kristust ja hõbemündid neli-viis sajandit hiljem.

Omaette lihtaine, metall on *elavhõbe*. See liitsõna on saksa *Quecksilber* tõlkelaen, mis omakorda pärineb ladina sõnaühendist *argentum vivum*. Metall näeb välja nagu hõbe, kuid vedelana valgub ta pisikeste tilkadena laiali. Sellest siis kirjeldav nimetus. Wiedemanni järgi on seda metalli varem nimetatud ka *sulahõbedaks*, *sulaelavhõbedaks*.

Ratsu rauda raksatasi

Pronksiajale järgnes rauaaeg ja rauast oli saanud olulisim metall. Sõna RAUD on laenatud Skandinaavia germaanlastelt. Otsene laenuallikas on germaani algkeeles **raudan-*. Hilisemates germaani keeltes on üksnes vanapõhja ja islandi vastel *rauði* tähendus 'soomaak, soomalm, malm', teistes germaani keeltes on see sõna värvinimetus: gooti *rauþs* 'punane', vanaülemsaksa *rōt*, saksa *rot*, vanainglise *rēad*, ingl *red*, vanapõhja *raudr*, rootsi *röd*. Värvitähendusega tuntakse teda ka teistes indoeuroopa keeltes, näiteks ladina *rūfus* ja *ruber*, leedu *raūdas*, vana-india *róhita* 'punane hobune'.

Läänemeresoome **rauta* on väikeste häälikumuutustega säilinud kõigis läänemeresoome keeltes. Leedu *raūdas* 'punane' sobiks häälikuliselt eesti sõna laenuallikaks, kuid skandinaavia keelte tähendus on lähedasem. Seevastu eesti *raudjas* (hobune) pärineb balti algkeelest.

Raua seltskonda tuleb arvata ka rauaoksiidi märkiv ROOSTE. Seegi on germaani laen (alggermaani **rusta-z*, saksa *Rost*, inglise *rust*, rootsi *rost*), kusjuures germaani sõna on moodustatud tüvest **raudan* 'raud'.

Raua ja süsiniku sulamit nimetatakse MALMIKS ja sõna pärineb rootsi keelest, arvatavasti eestirootsi murdest. Germaani poolel on sel avaram tähendusring. Rootsi *malm* märgib küll malmi, ent samuti liivalagendikku ja eeslinna, vanapõhja keeles oli *malmr* maagi, metalli, okaspuusüdamikute tähistajaks, inglise keele *malm* on hoopis 'pehme lubjane savi'. Rootsi sõna on laenenud soome ja karjala keelde. Soome sõna võib tähendada ka maaki ja liivast nõmme, vanemas keeles isegi eeslinna.

Eesti keeles ei kasutata *malmi* kaevandatava metallikivimi või -mulla tähenduses. Meil on selleks eraldi sõna MAAK, mille geoloogia oskuskeele tarvis kujundas J. V. Veski rahvakeele sõnadest *maage*, *maagevesi*, *maakevesi* 'roostene, rauda sisaldav vesi soodes ja rabades'. *Maage* on tuletis, deminutiiv sõnast *maa*.

Lääne-Eestis on olnud käibel oma malminimetus OSMUS, mis on laen eestirootslastelt (eestirootsi *osmes*, *osmos*, *osmus*; rootsi *osmunds-järn* (*järn* 'raud')). Tänapäeval peaaegu tundmatu sõna on jäädvustunud kohanimes *Osmussaar*.

Hõbedased aiavitsad, terasesta teibapaarid

Teatud viisil töödeldud raua ja süsiniku sulam kannab meil nimetust TERAS. See on lihtne tuletis sõnast *tera* (*noatera, mõõgatera*), mis on vana soome-ugri sõna ja tähendas esialgu serva või äärt. Enamasti hoitakse see lahus homonüümist *tera* 'iva'.

1637. aastal kirjutas Tallinna gümnaasiumi kreeka keele professor 28-aastane mecklenburglane Reiner Brocman Tallinna Suure Gildi vanema Jürgen Stahli tütre Margarethe pulmadeks gümnaasiumipoolse õnnesooviluuletuse aleksandriinides ja eesti keeles. Selles on järgmised read:

Se Pruth on kaunis kül: se Issa on kül rickas/
on lebbi oma Tõh sihn Warra saanut ickas/
Sahp *Terraw* kutzetut: on temmal doch kül Hõbbe/
kül temma issi tehpu/ eth Ahnus on suhr Tõbbe.

Autor kasutab siin *teras* asemel sõna *terav* eesti vastena pruudiisa perekonnanimele *Stahl*. Pole selgunud, kas see on eksitus või oli tollal tõesti nõnda. Muide, selle saksa perekonnanime eestipärastatud vorm on *Taal*.

Kvaliteetset terast on nimetatud *Damaskuse teraseks*, mis meie keelde võeti saksa keele vahendusel. Näiteks olgu taas Paunvere poiste keelepruuk. Kui Joosep Toots oli kirikumõisa sauna akna oma müristajaga puruks lasknud, siis seletas ta vihasele kirikumõisarentnikule asja

nõnda: „Ma arvasin esiti, et Tamasseri rauad on”. Mille peale rentnik käratas: „Ise oled sa Tamasser. Ma tahaks selle Tamasseri sulle ... lüüa”. Siis nii kaugemale jõudis hinnatud terasesort.

Lõunaeestlastel on olemas oma terasenimetus MÜRCK. Setu ütleb: *pangõ kirvõllõ mür'kü* ‘karastage terast’, võrukene: *mürgüst tettü* ‘terasest tehtud’. Vaevalt küll on siin tegemist tavalise sõna *mürk* ‘kihvt’ teisendiga, sest viimane on tähendanud varem lehka. Sõna on küllaltki vana, teda tundis 1648. aastal juba Urvaste pastor Johannes Gutschlaff, tema koostatud sõnastikust loeme: *Stahl Mürck*.

Kuked kulda, kanad karda

Oma doktoritöös „Leksikaalsetest vahekordadest eesti murretes” (1924) on professor Andrus Saareste arvanud: „Tõenäolik ongi, et sõna *kard* on eestis alal hoidunud muistne raua nimetus, mis varemalt üldeestiliselt esinedes on vist tähendanud ‘õhudat metalli lehte’.”

Sellisele arvamusele võis viia tõik, et rahvalauludes parallelismiridades *kuld – hõbe – tina* pole neljandaks liikmeks *raud*, vaid ikka *kard*. Tuge sellele pakkusid ka kaugemad sugulaskeeled (komi *kört* ‘raud’, mansi *kert*, handi *kart*). Läti keeleteaduse suurmees Jānis Endzelins lisas sellele, et läti *skārdas* ‘plekk’ on laenatud läänemeresoomlastelt. Hilisemad uurijad on siiski selle hõrgutava raua tähenduse hüljanud: komi ja ugri sõnad on teist algupära ja läänemeresoome **karta* on balti laen tähendusega ‘õhuke metallplaat’. Tänapäevakeeles kohtame seda sõna harva, tema koha on hõivanud hilisem alamsaksa laen *plekk*.

Vanal ajal räägiti seitsmest metallist, kaheksanda lisas 1526. aastal tuntud alkeemik Paracelsus ja see oli TSINK. Ainet tunti juba varem messingi koostisosana. Eesti keelde jõudis see sõna alles 19. sajandil (näiteks 1863 „Eesti Postimehes” *sinkvalge*) saksa *Zink* vahendusel. Saksa sõna seostatakse sõnadega *Zinn* ‘tina’ ja *Zinken* ‘sakk’.

Vase ja tsingi sulam kannab nimetust MESSING ehk valge vask. See on samuti saksa laen 19. sajandist. Sõna kaugem päritolu pole selgunud, on arvatud olevat kreeka laenu.

Esimesel pilgul paistab, et väärismetalli nimetus PLAATINA seondub sõnaga *tina*. Tegelikult pole see nii. Sõna on pärit hispaania keelest, kus *platina* on deminutiivne tuletis sõnast *plata* ‘metallplaat’ aga ka ‘hõbe’, seega siis ‘hõbedakene’. Hispaanlased leidsid seda metalli Kesk- ja Lõuna-Ameerikast ja nimetasid Peruu voolava Pinto jõe järgi *platina*

di Pinto ‘Pinto hõbedakene’, lühenemisel jäi järele üksnes *platina*. Eesti keelde on sõna jõudnud küllaltki hilja saksa keele vahendusel.

Kui rootsi mineraloog Cronstedt 1751. aastal taas ühe metalli lihtaineaks tunnistas, pani ta sellele nimeks NIKKEL. Nime sai ta rootsi sõnast *kopfernickel*, mille aluseks oli saksa *Kupfernickel*, tegelikult küll arseeni ja nikli ühendi nimetus. Saksamaal Erzgebirge alal leiti vase värvi mineraali, mis aga polnud vask ja mis häiris kaevureid, kes andsid talle mõnitava nimetuse *nickel* ‘paharet, kääbus’, viimane aga oli lühendvorm eesnimest *Nikolaus*. Tähenus kujunes sellest, et nigu-lapäeva eelõhtul käisid lapsed hirmutamata maskeeritud tondid.

Kummaline küll, aga eelnevat meenutab ka sõna KOOBALT päritolu. Siingi on tegemist saksa sõnaga ja mäekaevurite esialgse arvamuse kohaselt väärtusetu metalliga, millele anti nimeks *Kobold* ‘mäevaim; koduhaldjas’. Pärimuse kohaselt varastanud mäevaimud (kooboldid) kaevurite hõbeda ja pannud asemele selle metalli, mis hiljem (1735) leiti olevat lihtaine.

Tükk aega hiljem (1808) avastas H. Davy lihtainest metalli, millele pani nimeks *magnum*; hiljem kujundati see ümber MAGNEESIUMIKS. Nimetuse lähteks on mineraalinimetuse *magnesiit* (ladina keeli *Magnesia alba* ‘valge magneesia’). See omakorda pärines kreeka sõnast *mágnēs* ‘magnetkivi’, pikemalt *Magnēs lithos* ‘kivi Magnesiast’. Magnesia oli paikkond Kreekas Tessaalia rannikul, kust saadi sellise omadusega kive.

Sama kohanimi *Magnesia* on aluseks ka sõnale *magnet*. Eesti keel hankis selle saksa keelest, viimane omakorda ladina sõnast *magnēs, magnēt* – ja see juba laenati Kreekast. Eesti kirjakeeles kasutas sõna *magnet* esimest korda 1816. aastal Otto Wilhelm Masing oma kirjatöös „Estnische Originalblätter”, lk 37. Sõna juurdus vaevaliselt, sest Kreutzwald oma populaarses raamatus „Ma-ilm ja mõnda” (1849) ei kasutanud seda ja rääkis hoopis *poolitõmbusest*, mis siiski laiemalt kasutusele ei tulnud.

Samast allikast pärineb ka metallinimetuse MANGAAN, kus vahendajaks olnud itaalia sõnas *manganese* on toimunud ühendi *gn* vahetumine ühendiga *ng* (metatees).

Ja lõpetuseks natuke ka BERÜLLIUMIST. Uue Testamendi lõuna-eesti tõlkes (1686) on Johannese ilmutuse raamatu eelviimases peatükis loetletud kalliskive. Nende hulgas on ka *peril*, piibli esimeses trükis (1739) *pärillus*, *Perilli kiwi*. Sõna laenati sellisel kujul alamsaksa keelest (*Beril*), hiljem asendas seda ülemsaksapärase *berüll*. Kreeka keeles, kust

Uus Testament tõlgiti, oli *bēryllos* ja tema päritolu läheb tagasi Indiasse draviidikeelse kohanimeni *Vēlur*. Sellest sinakast kristallist lihvitud plaadikesi paigutati katoliku kirikus reliikviate kastikeste kaantesse, et inimesed näeksid kastikese sisu. Sellega ühenduses märgati plaadikese suurendavat toimet. Natuke hiljem, 14. sajandil osati berüllidest juba prillitaolisi silmaklaase ehk nagu Heinrich Göseken 1660. aastal ütleb, *liigsilmi* valmistada. Neid nimetati materjaliks olnud kalliskivi järgi berüllideks, mis saksa keeles lühenes kahesilbiliseks sõnaks *Brille* ja sealt jõudis see alamsaksa keele vahendusel 17. sajandil ka eesti keelde. 18. sajandi lõpul eraldati sellest mineraalist metallimuld ja 1828. aastal avastati uus keemiline element, mis sai ladinakeelse nimetuse *Beryllium*.

Tulgem lõpetuseks tagasi Paunvere koolipoiste juurde. Kui pärast Joosep Tootsi ja Arno Tali jutuaajamist indiaanlaste metalli teemal katekismuse tunnis köster küsis „Nojaa, nüüd Tali, kuidas oli selle mehe nimi, kes kõige vanemaks elas ja kui vanaks ta sai?” – „Metall,” oli hele vastus.